Rimantas Jankauskas

XIV-XVII A. ALYTAUS GYVENTOJŲ PALEOPATOLOGIJA (PRELIMINARINIAI DUOMENYS)

Paleopatologijos aspektu išanalizuota 1984 m. sukaupta antropologinė medžiaga (256 asmenų: 91 vyro, 103 moterų ir 62 vaikų bei paauglių palaikai).

S k e l e t o t r a u m o s. Kaukolės traumų pėdsakų aptikta 5 kaukolėse. Kapo Nr. 45 vyrui nustatyta sugijusi nosies trauma. Kapo Nr. 103 vyras turėjo sugijusią kaktikaulio, o Nr. 139 - kairiojo momenkaulio traumas. Kapo Nr. 84A moteriai konstatuota kirsta kiaurinė dešiniojo momenkaulio žaizda be gijimo (moteris greičiausiai ir mirė dėl šios žaizdos). Plote Nr. 15 rastoje 8-9 m. vaiko kaukolėje diagnozuota sugijusi mušta kairiojo momenkaulio žaizda. Iš postkranijinio skeleto vyrams dažniausiai pasitaikydavo šonkaulių (26,3% asmenų), plaštakos kaulų (10,3%), slankstelių (7,5%), alkūnkaulio (6,5%), šeivikaulio (4,0%), pėdos kaulų (3,4%) lūžimai. Moterims dažniau lūždavo šonkauliai ir slanksteliai (atitinkamai 8,6% ir 2,5% asmenų). Paminėtini kapo Nr. 44 vyrui sugiję dešiniųjų raktikaulio, dubenkaulio, šeivikaulio, I, II, III, V delnakaulių ir 9 dešiniųjų šonkaulių lūžimai, kapo Nr. 100 vyras turėjo sugijusį kairės girnelės lūžį, kapo Nr. 141 vyrui aštriu įrankiu smūgiu iš nugaros nukirsta kairės mentės petinė atauga, žaizda nesugijusi; kapo Nr. 178 vyrui rasta abiejų alkūnkaulių ir kairės blauzdos kaulų sugiję lūžimai. Iš viso, traumatizmo struktūroje labai ryškus lytinis dimorfizmas: vyrų skeletuose rastos 44 traumos, moterų - 11 (dažnumas atitinkamai $3,5\pm0,5\%$ ir $0,8\pm0,2\%$, $p < 0,001$). Alytaus vyrų kaukolių traumatizmas mažesnis už I m.e. tūkstantm. (atitink. $2,53\pm1,77\%$ ir $7,39\pm1,72\%$, $p < 0,05$), o moterų nesiskiria. Postkranijinio skeleto traumų padaugėjimas Alytuje, lyginant su I m.e. tūkstantm., statistiškai nepatikimas.

Deformuojanti osteoartrozė (DOA) yra sąnarių susidėvėjimo dėl apkrovimo rodiklis. Alytiškių vyrų dažniausiai pakenkti peties (34,0%), klubo (19,3%) ir pėdos sąnariai (10,2%), moterų - peties (7,3%) ir pėdos (4,3%) sąnariai. Bendras vyrų sąnarių pažeistumas daug didesnis, negu moterų (atitink. 8,7±1,0% ir 2,2±0,5%, $p < 0,001$). Sąnarių pažeistumo struktūros lytinių skirtumų nestebėta. Alytaus vyrų stambieji sąnariai, lyginant su I tūkstantm., pažeisti daug dažniau (9,8±1,2% ir 4,8±0,6%, $p < 0,001$), o moterų - vienodai.

Degeneraciniai stuburo susirgimai aptikti vienodai dažnai (skirtumai statistiškai nepatikimi) vyrų ir moterų skeletuose: deformuojanti spondiliozė diagnozuota 28,3% vyrų ir 16,3% moterų, osteochondrozė atitinkamai 15,2% ir 7,0%, tarpslankstelinių diskų išvaržos - 23,9% ir 25,6%, spondilioartrozė - 32,6% ir 30,2%. Alytaus vyrų ir moterų stuburo pažeistumas nesiskiria nuo I tūkstantm. medžiagos.

Lėtinis periostitas ir osteomielitas (antkaulio ir viso kaulo uždegimas) yra pūlingos infekcijos pasekmė arba nespecifinis organizmo atsakas į bet kokį lėtinį dirginimą (lėtinė infekcija, intoksikacija ir kt.). Tirtoje medžiagoje dažniausiai pažeisti blauzdikauliai (vyrų 10%, moterų 18,9%) ir šeivikauliai (atitink. 9,3% ir 10,7%). Bendras moterų kaulų pažeistumas 5,4±0,8%, vyrų - 3,3±0,7% ($p < 0,05$). Ši patologija stebėta 13,2% vyrų ir 25% moterų. Paminėtinas kapo Nr. 79 vyras, turėjęs kairiojo šeivikaulio periostitą ir osteomielito sužalotą kairę pėdą; kape Nr. 130 palaidoto vyro periostito pažeistos abi mentės, dešinysis alkūnkaulis, abu stipinkauliai, šlaunikauliai, blauzdų ir pėdų kaulai; kape Nr. 29 palaidotoji moteris sirgo kairiojo žastikaulio, abiejų alkūnkaulių, blauzdikaulių ir šeivikaulių osteomielitu; kape Nr. 85D palaidoto 10-10,5 m. vaiko kairysis blauzdikaulis pažeistas lėtinio osteomielito. Alytiškių tarpe ši patologija sutinkama dažniau, negu tarp I m.e. tūkstantm Lietuvos gyventojų, ypač moterų (vyrų ilgieji kau-

lai Alytuje pažeisti 3,8±0,8%, I tūkstantm. 1,9±0,4%, $p < 0,05$; moterų atitinkamai 6,5±1% ir 1,1±0,4%, $p < 0,001$).

T u b e r k u l i o z ė. Tuberkuliozinio spondilito žymės pastebėtos kape Nr. 66 (pažeistas ir dešinysis kryžmeninis klubo sąnarys) ir 5 ploto vyrų kapuose bei kape Nr. 54 (moters) ir Nr. 61 (paauglio) skeletuose. Tokia pat patologija diagnozuota ir 1985 m. kapuose Nr. 222, 257 (vyrų), 228, 253, 285 (moterų) ir 210 bei 20 ploto vaikų skeletuose. Literatūroje nurodoma (Steinbock, 1976), kad tuberkuliozė tik 5-7% pažeidžia skeletą. Išeitų, kad 40-60% senovės alytiškių sirgo tuberkulioze.

S i f i l i s. Kape Nr. 590 palaidotos 25-30 m. moters skelete rasti kaulų sifiliui būdingų pakitimų: caries sicca pėdsakai kaukolės skliaute, specifinio rinofaringito žymės veido griaučiuose; visi dilbio kaulai, abu šlaunikauliai, blauzdikauliai ir šeivikauliai pažeisti specifinio osteomielito.

A u g l i a i. Gerybinių auglių pėdsakai rasti 3 asmenų kauluose: 1 ploto vyro kaukolėje kaktikaulio ir dešiniojo momenkaulio osteomos, vyro iš suardytų kapų kairiojo blauzdikaulio osteochondroma ir kapo Nr. 70 moters kaukolėje - 3 kaktikaulio osteomos.

C r i b r a o r b i t a l i a (akiduobių akytumas). Manoma, kad ši patologija yra mažakraujystės pėdsakas. Cribra orbitalia rasta 6,3% vyrų, 4,8% moterų ir 36% vaikų bei paauglių kaukolėse. Šie pokyčiai apylygiai pasitaiko tiek Alytaus, tiek I m.e. tūkstantm. medžiagoje.

Ypatingo dėmesio vertas kapo Nr. 78 vyras, kurio kaukolė toli prašoka visas dydžio varijavimo ribas (jos talpas - 3140 ml). Kaukolės siūlėse - daugybė įterptinių kaulų. Postkranijinis skeletas be patologijos. Tokio kaukolės dydžio priežastis galėjo būti hidrocefalija (nors rentgenogramoje aiškių jos požymių ir nematyti).